

Padişah kızlarının düşünlerinin coşku-su yanında şehzadelerin sünnet düşünle-ri için daha büyük bir heyecan yaşanmış-tır. Eski Saray'daki ilk sünnet düşününü Fâ-tih Sultan Mehmed'in şehzadesi Cem ve II. Bayezid'in büyük oğlu Abdullah için 1472'-de yapılmıştır. 1480'de Fâti'h'in torunları Sultan Şehinşah, Ahmed, Korkut, Mah-mud, Alem, Selim ve Oğuz Han için yapı-lan sünnet düşününü bir öncekine göre da-ha gösterişli kutlanmış ve bir ay sürmüş-tür. 1582'de III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed'in sünnet düşününü eğlenceleri Es-ki Saray'da başlamış, buna yalnız kadınlar katılmıştır; eğlenceler İbrâhim Paşa Sara-yı'nda devam etmiştir. 18 Eylül 1720'de III. Ahmed'in dört şehzade için yaptırıldığı ve bütün ayrıntılarıyla anlatılan sünnet düşününü, hem kültür tarihi hem de bu sa-rayın iç düzeni hakkında bazı bilgiler ver-mesi açısından önemlidir.

1826'da seraskerlik makamına devrine kadar önemini koruyan Eski Saray aynı ta-rihte Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra seraskerliğe tahsis edilmiş, içinde-ki kadınlar Topkapı Sarayı'na ve Eyüp Çifte Saraylar'a nakledilmiştir. Serasker paşalar teşkilâtıyla birlikte bir süre sarayın ka-sır ve müstemilâtında oturmuştur. 1866'da Fransız mimarı Bourgeois'ya, Eski Sa-ray yapılarının yıkılmasından sonra onla-rın yerine bugün İstanbul Üniversitesi Rek-törlüğü tarafından kullanılmakta olan bi-na yaptırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Cevdet-Saray, nr. 624, 908, 1581; Krito-vulos, *History of Mehmed the Conqueror* (trc. Charles T. Riggs), Princeton 1954, s. 83, 93; Du-kas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 196; Tursun Bey, *Tarih-i Ebû'l-Feth* (nşr. A. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 66-67, 74; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), II, 711; P. Gyllius, *İstan-bul'un Tarihi Eserleri* (trc. Erendiz Özbayoğlu), İstanbul 1997, s. 47; Âli Mustafa Efendi, *Kitâbü't-Tarih-i Kühnhâl-Ahbâr* (haz. Ahmet Uğur v.dğr.), Kayseri 1997, s. 509-511; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VII. Defter, s. 99, 103, 297, 429-432, 521-522; Selânikî, *Tarih* (İpsirli), I, 168-171, 340-343; II, 436; İntizâmî, *1582 Surnâme-i Hü-mâyun: Düşün Kitabı* (haz. Nurhan Atasoy), İs-tanbul 1997, s. 22-28; Anonim *Tevârih-i Âl-i Os-mân* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 107-108; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 117-119, 256; II, 119; Eremya Çelebi Kömürçü-yan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul* (haz. H. D. Andreaşyan), İstanbul 1952, s. 171-172; Na-îmâ, *Tarih*, III, 420; IV, 218-219; Silâhdar, *Tarih*, II, 273; Râşid, *Tarih*, IV, 157, 374, 410-412; V, 214, 220, 226, 260-269; VI, 40, 124, 263, 374, 463-464, 559, 563, 594, 610; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II, 85, 134; III, 43; *Tay-lesânîzâde Hafız Abdullah Efendi Tarihi: İstan-bul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, s. 395; Hammer, *Cons-tantinopolis und der Bosporos*, Pesth 1822, I,

322-324; III. *Selim'in Sirkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme* (haz. V. Sema Arı-kan), Ankara 1993, s. 17, 75-76, 126, 152, 165, 215, 300, 328, 346, 386; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 105; a.m.f., *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1998, s. 64-65; P. G. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (trc. H. D. Andreaşyan), İs-tanbul 1956, s. 32; Halûk Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, ts., s. 227; Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1974, I, 125, 173; Hüseyin Ayan, *Cevri: Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Er-zurum 1981, s. 284-285; Gülrû Necipoğlu, *Architectur, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, New York 1991, s. 4, 160; Çağatay Uluçay, *Har-em*, Ankara 1992, II, 43, 58-59; Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara 1995, s. 59-62, 509; R. Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı* (trc. Cahit Kayra), İstanbul 1996, s. 137-139; L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmpara-torluğu'nda Hükûranlık ve Kadınlar* (trc. Ay-şe Berktaş), İstanbul 1996, s. 163-165, 189; Banu Bilgicioğlu, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Belgelerin Sanat Tarihi Yönüyle İncelen-mesi* (yüksek lisans tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 121-126, 147; Selma Delibaş, "Os-manlı Saray İşlemleri ve Deri Eserler", *Topkapı Sarayı*, İstanbul 2000, s. 312-314; *Fatih ve Dö-nemi* (ed. Necat Birinci), İstanbul 2004, tür.yer.; Zeynep Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osman-lı Sarayı'nda Bayram Törenleri", *Prof. Dr. Müba-hat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 573-594; Tülay Artan, "Eski Saray", *DBİst.A*, III, 204.

BANU BİLGİCİOĞLU

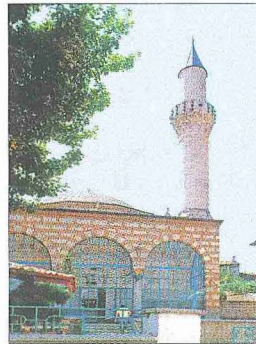
SARAY CAMİİ

XV. yüzyılın ikinci yarısında
Kütahya'da yaptırılan cami.

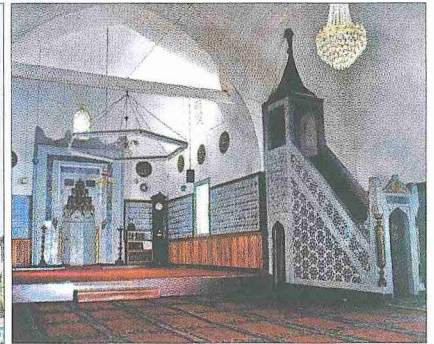
Germiyanoğlu II. Yâkub Bey'in subaşla-rından Hisar Bey'in oğlu Mustafa Bey tara-fından zengin vakıflar tahsis edilerek 893'-te (1488) inşa edilmiştir. Başlangıçta ku-rucusunun adıyla Hisar Bey Camii / Bey Ca-mii diye anılırken Anadolu eyaleti beylerbe-yilerinin ikamet ettiği Paşa Sarayı'nın çok yakınında bulunmasından dolayı zamanla Saray Camii diye anılmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatı sırasında Kütahya'da bu-lunan II. Selim cuma vaktinde yolda rast-

ladığı Saray Camii hatibi Feyzullah Fakih'e, "Merhum ve mağfûrun-leh babam hudâ-vendigâr rahmet-i rahmâna gittikleri ha-beri geldi. Hutbe-i şerifte bizim namımıza dua eyleyip cemâat-i müslimîne bildire-siz" demiş, böylece cami II. Selim'in sul-tanlığı ve halifeliği adına ilk defa hutbe okunan bir ibadethane olmuştur. Camide ilk kapsamlı tamirat 1749-1752 yılları ara-sında Yahyâ Paşa tarafından gerçekleştiril-miş ve eski vakıflarına ilâveten yeni bir vakıf daha tesis edilmiştir. Ayrıca 1194'te (1780) Anadolu Beylerbeyi Yeğen Mehmed Paşa ile XIX. yüzyılın başında Anadolu Bey-lerbeyi Hacı Abdullah Paşa zamanında ta-mir görmüştür. Cami, 1940'lı yıllarda bakımsızlık ve ilgisizlikten tamamen harap olup son cemaat yeri yıkılmışsa da halkın gayretleriyle esaslı bir tamirat geçirerek 1957'de tekrar ibadete açılmıştır.

Caminin duvarlarında bir sıra düzgün kesme taş arasına üç sıra tuğla kullanılmıştır. 1957'de yeniden yapılan son cema-at yeri iki yanda pâyê, ortada iki sütun üzerine oturan hafif sivri kemerli açıklıklı olup üç kubbelidir. Ancak önünde vaktiyle ahşap dikmelere oturan yuvarlak kemerli ve üzeri kiremit örtülü bir sundurma bu-lunduğu bilinmektedir. Harime geçişi sağ-layan basık kemerli kapının üstünde yer alan sülüs hatlı inşa kitabesinin etrafı XVIII. yüzyılda çinilerle kaplanmıştır. Daha üstte mozaik çinili küfi besmele yer almaktadır. İki bölümlü olan harimde ilk bölüm kare planlı olup üzeri sivri tromplarla geçişi sağ-lanan, dıştan on ikişer kasnak üzerine otu-ran bir kubbe ile örtülmüştür. Mihrap bölü-mü bir sivri kemerle öndeki kubbeli bölü-me açılmaktadır. Burası prizmatik üç-genlerle geçilen tonozumsu bir kubbe ile örtülmüştür. Yanlarda ve son cemaat ye-rine açılan sivri kemerli alınlıklı dikdörtgen şeklindeki alt sıra pencerelerin dışında kub-beli bölümde iki yanda birer ve kubbe kas-nağında mihrap ekseninde iki kemerli pen-cere bulunmaktadır. Harimin kuzey ve do-ğu yönünde yer alan ahşap mahfile doğu-

Saray Camii
ve harim
kısmından
bir görünüşü

daki merdivenlerle ulaşılmaktadır. Doğudaki mahfilin kible duvarında 1163 (1750) tarihini ve Yahyâ Paşa'nın adını veren çini tamir kitâbesi yer almaktadır. Bu tamirde yapının duvarlarının alt kısmına ahşap lambriler, bunun üzerine 1 m. yükseklikte çiniler kaplatılmış, çinilerde benzer motiflerin etrafı ince bordürlerle çevrelenmiştir. Pencere alınlıklarından yalnızca kuzeybatıdaki XVIII. yüzyıl çinileri mevcut olup diğerleri yok olmuştur. Yapının, üzeri taçlandırılmış mukarnas yaşmaklı mermer mihrabı orijinaldir. Etrafını çeviren iri rûmîli çini bordürle yazılı ve servili kandilli motifli üç parçadan oluşan diğer çiniler de ilk yapıdan kalmadır. Orijinal taş minber de çini kaplamalıdır. Bunların bir kısmı XV. yüzyıla ait çiniler olmakla birlikte aralarına XVIII. yüzyılda eklenenler de olmuştur. Vaktiyle caminin yanında sıbyan mektebi ve hazîre bulunmasına rağmen yalnızca bir kabir cami girişinin sol tarafında günümüze ulaşmıştır. Camiye akar olarak inşa edilmiş olan ve Küçük Hamam adıyla tanınan hamam ise faaliyetini vakıf mülkiyetinde sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A.DVN, nr. 123/39; BA, EV, nr. 11119, vr. 2; VGMA, nr. 739, s. 208-223, 243; Tercümesi VGMA, nr. 1767, s. 345-356; Selânikî, *Tarih* (İpşirli), I, 40; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 112; Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, İstanbul 1969, s. 27-29; Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", *Kütahya: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, İstanbul 1981-82, s. 242-247, 371-373; Mustafa Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri", *MÜTAD*, sy. 3 (1988), s. 198, 202; Mustafa Güler, "Kütahya Hisarbeyoğlu (Saray) Camii Vakıfı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 4, Kütahya 2000, s. 226.

MUSTAFA GÜLER

SARÂ-YI CEDÎD

(سرای جدید)

Edirne'de XV. yüzyıl ortalarında inşasına başlanan ikinci saray.

Edirne'nin fethedilmesiyle birlikte şehirde Osmanlılar tarafından iki saray yaptırılmıştır. İlk sarayı daha çok devlet işlerinin görülmesi amacıyla I. Murad, Eski Saray (Sarây-ı Atık) adıyla Kavak Meydanı olarak da bilinen bugünkü Selimiye Camii'nin bulunduğu alanda inşa ettirmişti. İkincisinin, Yeni Saray (Sarây-ı Cedîd) ismiyle II. Murad tarafından 854 (1450) yılında Sarayıcı denilen, Tunca nehrinin ikiye ayırdığı ada üzerinde inşasına başlanmış, Fâtih Sultan Mehmed tarafından bir yıl sonra ta-

mamlanmıştır. Tunca Sarayı, Hünkâr Bahçesi Sarayı, Edirne Sarây-ı Hümâyunu, Edirne Sarây-ı Cedîd-i Âmiresi gibi isimlerle de anılan sarayın Üç Şerefeli Cami'nin mimarı Muslihuddin tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir. Geniş bir alan üzerinde kasırlar, daireler ve hizmet binalarından oluşan yapının etrafı yaklaşık 3 m. yüksekliğindeki duvarlarla çevrilirdi.

Günümüze çok azı ulaşan saray binaları hakkında eski fotoğraf, gravür ve çeşitli kaynaklardan bilgi edinilmektedir. Buna göre 119 oda, yirmi bir divanhâne, yirmi iki hamam, on üç cami, on altı büyük kapı, on üç koğuş, dört kiler, beş mutfak, on dört kasırdan oluşan saray 3.000.000 m² alana sahipti. Saraya ait diğer kasır ve bölümler çok geniş bir alana yayılmış olup avluların etrafına ve diğer meydanlara dağılmış vaziyette inşa edilmişti. Sarayda Alay (Kese) Meydanı, Kum (Kumlu, Cihannümâ) Meydanı, Divan Meydanı, Çeşme (Enderun) Meydanı, Vâlide Sultan Taşlığı olarak adlandırılan beş meydan bulunmaktaydı. Batıda Bâb-ı Hümâyun'dan birinci avlu olan Alay Meydanı'na girildiğinde ahşap sundurmali bir bölüm görülürdü. Bâb-ı Hümâyun'un karşısında Arz Odası ve ikinci avlu olan Kum Meydanı'na geçişi sağlayan Bâbüssaâde (Akağalar Kapısı) yer alırdı. Kum Meydanı'nın orta kısmında Cihannümâ Kasrı ve doğusunda Kum Kasrı vardı. Kum Kasrı Meydanı'nın kuzeydoğusunda Kum Meydanı'nın devamı niteliğinde Çeşme Meydanı bulunmaktaydı. Divan Meydanı ise Alay Meydanı'nın kuzeyinde idi. Buraya Alay Meydanı'ndan Divan Kapısı ile, dışarıdan ise Baltacılar Kapısı'ndan girilirdi. Vâlide Sultan Taşlığı diye isimlendirilen meydan bir ve iki katlı binalarla çevrili bir alandan meydana gelmekteydi.

Asırlar boyunca birçok ilâve ile giderek büyüyen yapı 1172 (1758), 1181 (1767) ve 1202 (1787) yıllarında tamir görmüştür. Son olarak Vali Hacı İzzet Paşa zamanında Sultan Abdülaziz'in Avrupa'ya seyahati sebebiyle Edirne'deki sarayda kalma ihtimali üzerine 1867 yılında başlanan tamir 1873'e kadar devam etmiş, 1877 yılında ise sarayın büyük kısmı yok olmuştur. Edirne Sarayı'nın en parlak devri IV. Mehmed zamanına rastlar. Bu dönemde saraya birçok ilâve yaptırılarak saray içinde ve bahçelerde sayısız havuz açılmıştır. Gerek mimari gerekse sahip olduğu alan bakımından Edirne Sarayı'nın en önemli özelliği Osmanlı sarayları arasında en geniş saray olmasıdır. Saraya ait Cihannümâ Kasrı duvar kalıntıları, Kum Kasrı ile tek kubbeli Kum Kasrı Hamamı,

Bâbüssaâde ile dokuz kubbeli saray mutfaklarının bir kısmı ayakta. Bunlardan başka Saray Köprüsü olarak da bilinen Fâtih Köprüsü ile köprü önünde Kanûnî Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Adalet Kasrı ve saray içine girişi sağlayan Kanûnî Köprüsü mevcuttur. Sarayın diğer bölümleri ancak kaynaklardan öğrenilebilmektedir.

Has Oda Köşkü, Eyyâm-ı Âhire, Mâbeyn-i Hümâyun ve Kasrı Pâdişâhî gibi isimlerle anılan Cihannümâ Kasrı, kitâbesinin yer aldığı eski bir fotoğraftan anlaşıldığına göre Fâtih Sultan Mehmed tarafından 856'da (1452) yaptırılmıştır. Kesme taştan inşa edilen yedi katlı yapının en üst katında sekiz köşeli, ortasında bir havuzun yer aldığı Cihannümâ Odası bulunmaktaydı. Kule biçimindeki bu oda piramit çatı ile örtülü olup zemini mermer döşeli idi ve çevresinde sedirler yer almaktaydı. Bu odanın etrafını yaklaşık 3 m. genişliğinde üzeri örtülü bir galeri çevrelemekteydi. Birçok defa tamir gören ve ilâveler yapılan yapıya Sultan Abdülaziz tarafından 1873 yılında birinci kata çıkmak için merdivenlerin konulduğu bilinmektedir. Bu bina taht-ı hümâyun dairesiyle has odalar, yediler odası, sancak-ı şerif mescidi, sancak-ı şerif odası, sancak-ı şerif şeyhi dairesi ve kütüphâne-i hümâyun gibi bölümlerden oluşmaktaydı. Kasrın duvarları çini ve kalem işleriyle süslü olup odalar ve divanhânelerin zemini mermer levhalarla kaplanmıştı. Tahta üzerine deri gerilerek üstüne fırça ile desenler yapılmış olan tavanlar ayrı bir öneme sahipti.

Cihannümâ Kasrı'nın üç yanında Hırka-ı Saâdet Odası, Mâbeynciler Dairesi, Hazîne-i Hümâyun, Silâhdar Ağa Dairesi, Kuşhâne Mutfacı ve Harem-i Hümâyun'un II. Mustafa tarafından yaptırılan Aynalı Kasrı vardı. Aynalı Köşk'ün kuzeyinde uzanan geniş saha üç kısma ayrılmış olup burada IV. Mehmed, II. Mustafa ve III. Ahmed daireleri bulunuyordu. Bunların iki tarafında ve aralarında vâlide sultan, birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü kadınlarla şehzadeler ve câriye daireleri, gedikli dairesi, hastalar koğuşu, Dârüssaâde ağası ile diğer ağalara ait daireler mevcuttu.

Bâbüssaâde'nin solunda Arz Odası vardı. Burası tek bir oda ve abdesthânedan oluşmakta ve Bâbüssaâde Kapısı ile birleşmekteydi. Yapı, yabancı elçilerin kabul edilip bayram kutlamalarının ve törenlerin gerçekleştirildiği yer olması bakımından çok önemlidir. Mimari bakımdan Topkapı Sarayı Arz Odası ile benzerlik gösteren yapıda Bâbüssaâde yönündeki pence-